

ЕТНОЛОГІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНИХ НАРОДІВ УКРАЇНИ

Оксана Нездойминога

Історія людства є насамперед історією етносів. Сьогодні, як зрештою і завжди, спостерігаємо значні суперечності між глобалізацією (інтернаціоналізацією) суспільно-економічного і культурного життя з одного боку, та локалізацією (етнізацією) – з другого. Етнос – це кровноспоріднена спільнота людей, яка має: 1) спільну територію (рідну землю); 2) спільну мову (рідну мову); 3) спільні родові легенди про походження свого етносу, спільну історичну пам'ять, звичаї та обряди, тобто те, що є його етнічною релігією (рідною вірою). Слово етнос походить з грецького *ethnikos* - родовий, народний, язичницький. Терміном етнос позначаємо як донаціональні спільноти (рід, плем'я, народ), так і будь-які етнічні спільноти (включаючи й нації).

Проте, проблеми етносу і нації постають перед людством не вперше. Батьком націології (як науки про націю) по праву визнано німецького вченого XVIII ст. Йогана Готфріда Гердера (1744 – 1803). Він вважав, що нація (етнос) – це природний організм людства, а держава – штучний витвір. Він писав: «Природа виховує родини; найприродніша держава – це також один народ з однією національною вдачею, що в ньому зберігається впродовж багатьох тисячоліть» [3, с. 6-12].

Етнічна структура сучасних країн досить складна. Якщо в давніші часи переважали моноетнічні країни, тобто країни з більш чи менш однорідним складом населення, то нині ситуація значно ускладнилась. Сьогодні лише 10 % країн світу можна назвати моноетнічними, решта – поліетнічні.

В Україні за переписом 1989 року, корінного етносу українців – 72,7 %, росіян – 21,9 %, євреїв – 0,9 %, білорусів – 0,8 %, молдаван – 0,6 %, поляків і болгар – по 0,4 %, решта – представники інших національностей.

Росіяни – самоназва "русские", населення Російської Федерації, яке там становить близько 119, 8 млн. чол. За даними 1989 р. в Україні проживає 11,4 млн. росіян, отже вони нині є найчисельнішою національною меншиною в Україні.

Український етнолог А. Шевченко стверджує, що "російський етнос формувався в XIV-XV ст. у межах досить значної за розмірами території, що простяглася між верхів'ями Волги і Західної Двіни, а звідти поступово поширились на північ, схід і захід [1, с. 103 – 105].

У XVIII ст. росіянами були заселені Причорномор'я, Приазов'я, Слобожанщина.

В XIX ст. царський уряд засилав величезні групи робітників-росіян на промислові підприємства України. В 1897 р. росіян в Україні вже нараховувалось 4 мільйони 636 тис. Нині найбільше росіян живуть у великих містах України, на Слобожанщині (на Донбасі), Півдні України (в Приморській смузі). На думку вчених української діаспори, вони становлять в Україні й найбільшу політичну загрозу [2, с. 160].

За переписом 1989 р. українську мову назвали своєю рідною лише 1,6 % росіян України, володіють нею вільно тільки 32,8 % росіян. За соціологічними дослідженнями 1991 р.: мінімальний рівень володіння росіянами українською мовою спостерігається в Сімферополі (16 %), середній – у Києві (51 %), високий – у Львові (77 %).

Чисельність українських поляків 219,2 тис. чол. (станом на 1989 рік), що складає 0,43 % населення України. У кінці XIX ст. та на початку XX ст. відбулися значні переселення поляків в Україну. Так, найбільше їх було в цей час у Львові (50,3 % всього населення) та в інших Західних областях. Під час Першої світової війни 1914-1918 рр. в Україну переселилось близько 1 млн. поляків-біженців. За переписом 1926 р. поляки займали третє місце за кількістю серед інших національних меншин (після росіян і євреїв). Переселення болгар в Україну почалося у XVIII ст., коли виснажені османським ярмом, вони тікали від тяжкого підневільного життя. Біженці з Балкан оселялися спочатку на півдні України. Найбільші за чисельністю поселення болгар в Одесі, Херсоні, Миколаєві, Ніжині, Києві. Найбільша за кількістю болгарська громада в Болградському районі на Одещині.

В Україні чехів, за переписом 1989 р. – 9 122 чоловік. З них чеську мову назвали рідною 35,5 %, українську – 30,7 %, російську – 32,4 %. Національно-культурні товариства чехів активно діють на Львівщині, Волині, Закарпатті, Рівненщині, Одещині.

Грецька колонізація України та формування сучасної грецької діаспори в Україні має свою історію. Давня експансія греків на терени України відома в історичній науці як "грецькі міста-колонії" Північного Причорномор'я ще за скіфської доби (середина I тис. до н. ч.-VI ст. н. ч.). Найдавнішою грецькою колонією вважають поселення на о. Березань (поблизу сучасного м. Очакова). У

результаті російсько-турецької війни 1768 – 1774 рр. почалися перші переселення. Це були грецькі солдати й офіцери (8 добровольчих батальйонів), які воювали з турками на боці російської армії. Після закінчення війни вони привезли свої родини (кілька тисяч чоловік), які за мирною угодою мали право протягом року переселятися на територію України. Друга російсько-турецька війна 1781 – 1791 рр. стала причиною ще одного масового переселення греків, але цього разу – на Одещину в район містечка Олександрівка.

В останні роки спостерігається зменшення грецької національної меншини на теренах України – вони переселяються до інших країн, а також до своєї етнічної батьківщини Греції. В 1989 р. греків в Україні налічувалось 98 594 чол.

Під час татаро-монгольської навали євреї емігрували з Русі на Захід - у Галицько-Волинське князівство, далі в Польщу, де вони засновували свої поселення, про що свідчать географічні назви: Хозари, Жидове, Жидачів, Жидівська Воля та інші, відомі з XIV ст. Коли ж татари пішли з Русі, а хрестоносці наступали із заходу, хвиля єврейських емігрантів знову повернулася в Україну.

Сучасні єврейські національні меншини в Україні досить різноманітні: євреї (йегудим), євреї бухарські (ісрол, яхуді), євреї гірські, євреї грузинські. У незалежній Україні створюються сприятливі умови для національно-культурного життя євреїв.

Угорське населення України нині проживає переважно в сільських місцевостях Закарпаття (найбільш заселений угорцями Берегівський район – 66,9 %), а також Ужгородський та Виноградівський райони. Нині переважна більшість угорців України є сповідниками реформатської віри (протестанти становлять 75 % від усіх угорців), а також римо- і греко-католики (уніати). В Україні існує ціла система культурних і освітніх угорських закладів, видавництв, засобів масової інформації, громадських об'єднань.

Німці в Київській Русі почали з'являтися з давніх часів, і відомості про них зафіксовані в літописах під іменами готів (племена східних германців, які жили на о. Готланд у Варязькому морі, на південному його узбережжі, в пониззі Вісли, в Швеції та в місцевостях сучасної Польщі), варягів та норманів (північно-германські, а також староскандинавські племена, що жили в Данії, Норвегії та Швеції, а також у Франції, Італії, Англії). Перші писемні згадки про німців в Україні відомі з X ст, коли німецькі купці почали засновувати в Київській Русі свої колонії. Перші такі колонії були засновані в Києві, Луцьку, Володимирі Волинському.

У другій половині XVIII ст. стався масовий переїзд німців в Україну з "височайшого" повеління імператриці Єлисавети Петрівни (1759 р.), яка запросила німців для колонізації українських земель. Перші 6 поселень німців виникли на Чернігівщині в 1763 – 1774 рр., а також вони колонізували Галичину, Буковину та Закарпаття. За переписом населення 1989 р. в Україні проживало 37 849 німців. Найбільше німців живуть у Дніпропетровській, Одеській, Закарпатській областях. Компактними групами німці проживають також на Донеччині, Приазов'ї, Миколаївщині, Одещині. Переважна більшість німців України вважають своєю рідною мовою російську, лише незначна частина (мешканці західних областей) знають українську.

В Україні грузини з'явилися в 40-х роках XVIII ст. як військовики та поміщики, що створили свої маєтки на півдні України. За переписом 1989 р. їх чисельність сягала 23 540 чоловік, що становить лише 0,045 % від усього населення України. Більше половини грузинів України (13 091 чол.) мешкає в столиці – м. Києві та інших великих містах Харкові, Донецьку, Одесі. Грузинську мову визнали рідною 12 447 чол., російську – 10 035 чол., українську – 967 (4,1 %). Однак, вільно володіють грузинською лише 2253 чол. (9,6 % всіх грузинів України).

В Україні вірмени з'явилися внаслідок спустошливих нападів сусідніх держав на їхні території. Перші контакти слов'ян з вірменами датуються IV-VII ст. Відомо, що в XI ст. вірмени заснували свою колонію в Кафі (нині Феодосія), в XII ст. – у Києві, а вже у XIII – XVIII ст. вірменських колоній в Україні налічувалось близько 70. За переписом 1989 р. вірмен в Україні налічується 54 200 чоловік, найбільша частина яких живуть у великих містах. Мовою своєї національності володіють 46,1 %, російською – 51,1 %, українською – лише 2,2 % [3, с. 165 – 276].

Отже, сучасна Україна включає не лише українське населення, а й російське, польське, чеське, грецьке, єврейське, угорське, німецьке, вірменське тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Євтух В. Етнічний довідник: етнічні меншини в Україні. – К.: Інститут етнічних, регіональних та діаспорознавчих студій, 1996.
2. Кубійович В. Енциклопедія Українознавства: словникова частина. – К.: «Молоде життя», 1994.
3. Лозко Г. Етнологія України: Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект / Навчальний посібник. – К.: Артк, 2001.